

تحلیل کتاب‌سنجی پژوهش در زمینه اختلال‌های خلقی در ایران

دکتر معصومه امین اسماعیلی^۱، دکتر شاهرخ سردارپور گودرزی^۲

Bibliometric Analysis of Research on Mood Disorders in Iran

Masoumeh Amin Esmaeili^{*}, Shahrokh Sardarpour Gudarzi^a

Abstract

Objectives: The studies on the burden of disease in Iran have revealed that psychiatric disorders ranked second among all medical illnesses. Furthermore, depressive disorders were shown to be the most common morbid illness among women. To define a prospective view of the studies on mood disorders in Iran, we performed a bibliometric study on the relevant literature. **Method:** The present research is a descriptive analysis and a secondary and research upon research study. Two Iranian databases Iranmedex and Iranpsych, and two international databases Medline and EMBASE were searched by two psychiatrists with good inter-rater reliability. **Results:** From a total of 973 articles meeting the inclusion criteria, 78.4%, 7.8%, and 4% of the articles were dedicated to depressive disorders, bipolar disorders, and suicide respectively. The majority of the studies (i.e. 53%) were on the epidemiology, Methodologies of researches were descriptive, descriptive/analytic and analytic in 32.8%, 39.5%, and 28% of the articles, respectively. While 32.8% of studies were cross-sectional. Others such as cohort, hypothetical, systematic review, and economic studies, each constituted less than 1% of the studies. Nearly two-thirds of the articles were published in Iranian journals. **Conclusion:** There is a growing trend in the publication of articles on mood disorders and mood disorder studies. Nevertheless, considering the prevalence of these disorders, the whole scientific output is still insignificant in some areas.

Key words: research; bibliometric analysis; mood disorders

[Received: 1 February 2009; Accepted: 17 March 2009]

چکیده

هدف: از آن‌جا که اختلال‌های روانی از نظر بار بیماری‌ها در ایران رتبه دوم را در میان بیماری‌های پزشکی دارا هستند و افسردگی نخستین بیماری در میان زنان است، این پژوهش با هدف تعیین دورنمای پژوهش‌های مرتبط با اختلال‌های خلقی در ایران انجام شده است. **روش:** مطالعه حاضر یک بررسی توصیفی از نوع مطالعات ثانویه و پژوهش بر پژوهش است که در آن چهار پایگاه اطلاع‌رسانی شامل دو بانک ایرانی *Iranmedex* و *Iranpsych* و دو بانک بین‌المللی *Medline* و *EMBASE* توسط دو روانپزشک با پایایی بین‌آزماینده قابل قبول مورد بررسی قرار گرفتند. **یافته‌ها:** از مجموع ۹۷۳ مقاله دارای معیارهای ورود، اختلال‌های افسردگی در ۷۸/۴٪، اختلال‌های دوقطبی در ۷/۸٪ و خودکشی در ۴٪ مقاله‌ها به‌عنوان موضوع پژوهش برگزیده شده بودند. پژوهش‌های همه‌گیرشناختی یا ۵۳/۸٪ بیش از بقیه حوزه‌ها مورد توجه پژوهشگران بوده‌اند. روش‌شناسی ۳۲/۸٪ مقاله‌ها، توصیفی، ۳۹/۵٪ توصیفی-تحلیلی و ۲۸٪ آنها تحلیلی بود. ۳۲/۸٪ پژوهش‌ها مقطعی بوده و مطالعات هم‌گروهی، نظریه‌پردازی، مرور نظام‌مند و اقتصادی هر کدام کمتر از ۱٪ را به خود اختصاص دادند. نزدیک به دو سوم مقاله‌ها در نشریه‌های ایرانی به چاپ رسیده بودند. **نتیجه‌گیری:** مقاله‌های منتشرشده در مورد اختلال‌های خلقی و پژوهش در زمینه اختلال‌های خلقی رشد فزاینده دارند، ولی با توجه به شیوع این اختلال‌ها هنوز کاستی‌هایی در برخی از زمینه‌ها و موضوع‌ها وجود دارد. **کلیدواژه:** پژوهش؛ مطالعه کتاب‌سنجی؛ اختلال‌های خلقی؛ ایران

[دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۱۱/۱۳؛ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۲/۲۷]

^۱ روانپزشک، کارشناس ارشد سلامت عمومی (MPH)، تهران، انتهای بلوار کشاورز، بیمارستان اسام خمینی (ره)، مرکز تحقیقات ایمنز واحد اعتبار و رفتارهای پرخطر، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی تهران، بخش اختلالات خلقی انجمن روانپزشکی ایران، دورنگار: ۶۶۹۶۷۹۸۴-۰۲۱ (نویسنده مسئول).

^۲ روانپزشک، استادیار دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی شهید بهشتی، بیمارستان طالقانی، گروه روانپزشکی. E-mail: dr.m.a.esmaeili@gmail.com

* Corresponding author: Psychiatrist, MPH, Tehran University of Medical Sciences, Centre for Aids, High Risk Behaviors and Addiction Researches, Mood Disorders Section of Iranian Psychiatric Association, Emam Khomeini Hospital, Keshavarz Blvd., Tehran, IR. Fax: +9821-66947984. E-mail: dr.m.a.esmaeili@gmail.com; ^a Psychiatrist, Assistant Prof. of Shahid Beheshti University of Medical Sciences.

مقدمه

در نوامبر ۲۰۰۳ گروه بهداشت روان و سوء مصرف مواد سازمان جهانی بهداشت نشستی در زمینه پژوهش‌های بهداشت روان در کشورهای رو به رشد در ژنو برگزار کرد که در بیانیه آن بر اهمیت نقش نشریه‌های علمی در تولید و توزیع پژوهش تأکید شد (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۰۴). با وجود این که ۸۵٪ از جمعیت جهان در ۱۵۳ کشور با درآمد متوسط یا پایین زندگی می‌کنند، تنها سهم اندکی از پژوهش‌های منتشر شده در زمینه بهداشت روان را دارند و شکاف موجود میان کشورهای پردرآمد و کم‌درآمد رو به افزایش است (ساکسنا^۱، پاراج^۲، شاران^۳، کارام^۴ و سادانا^۵، ۲۰۰۶).

با وجود این، در سال‌های اخیر ایران در زمینه گسترش پژوهش‌های علمی در همه زمینه‌ها به موفقیت‌های چشم‌گیری دست یافته است، به طوری که در فاصله سال‌های ۱۹۹۲ و ۲۰۰۲، مقاله‌های ایرانی رشدی برابر با ۷۳۳ درصد نشان داده‌اند (رضایی قلعه و عزیز، ۲۰۰۷). شمار بررسی‌های بهداشت روان و نشریه‌های علمی مربوط به آنها در کشور در سال‌های اخیر رشد فزاینده‌ای داشته و وجود بانک‌های اطلاعاتی در داخل کشور دسترسی آسان‌تر به آنها را در پی داشته است (رحیمی موقر، نجاتی صفا و همکاران، ۱۳۸۳).

با توجه به مطالب یادشده، فراهم آوردن چشم‌انداز کلی پژوهش‌های مرتبط با اختلال‌های خلقی در کشور و شناسایی شکاف‌های اطلاعاتی می‌تواند گسترش پژوهش در بخش‌هایی را که توجه کمتری به آنها شده است به دنبال داشته و روند سیاست‌گذاری‌های پژوهشی مربوطه را بهبود بخشد.

روش‌های گوناگونی برای ارزیابی وضعیت پژوهش در هر کشور از جمله بررسی فعالیت‌های پژوهشی و میزان تولید مقاله‌های پژوهشی مراکز علمی (فروعی و خرازی، ۱۳۸۴) و بهره‌گیری از بررسی‌های علم‌سنجی^۶ در دسترس هستند. این گونه بررسی‌ها با هدف‌های گوناگونی از جمله بررسی ویژگی‌های کتابخانه‌ای، روند گسترش و میزان استفاده از اطلاعات موجود در مجله‌های پژوهشی یا بانک‌های داده‌ها انجام می‌شود (فالگاس^۷، پاپاستاماتاکی^۸ و بلیزیوتیس^۹، ۲۰۰۶؛ نلسون^{۱۰} و دلاهورز-رسترو^{۱۱}، ۲۰۰۶؛ رازوک^{۱۲}، زورتو^{۱۳}، دوسوگراس^{۱۴}، گسرولین^{۱۵} و ماری^{۱۶}، ۲۰۰۶؛ فیگوئیرا^{۱۷} و همکاران، ۲۰۰۷). افزون بر آن برای مقایسه وضعیت تولید علم در زمینه بهداشت روان نسبت به سایر زمینه‌های سلامت در کشورهای با درآمد متوسط و پایین از این روش بهره گرفته شده است (ساکسنا و همکاران، ۲۰۰۶؛ پاتل^{۱۸} و کیم^{۱۹}، ۲۰۰۷). این روش در ایران در زمینه‌های

گوناگون از جمله بهداشت روان، اعتیاد و اختلال‌های روانپزشکی به کار برده شده است (رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۸۴؛ سهیمی ایزدیان و همکاران، ۱۳۸۴؛ فرودیان و همکاران، ۱۳۸۵؛ رضائی قلعه و همکاران، ۱۳۸۵؛ رادگودرزی و همکاران، ۱۳۸۵؛ نوری، نوروزی و میرزایی، ۱۳۸۵؛ اصلانی و همکاران، ۲۰۰۷).

این مقاله با هدف بررسی میزان پژوهش‌های انجام شده درباره اختلال‌های خلقی و روند تغییرات آن با استفاده از روش تحلیل کتاب‌سنجی انجام شده است. هم‌چنین مقاله‌های پژوهشی از نظر زمینه‌ها و موضوع‌های گوناگون، روش و محل اجرای پژوهش و اطلاعات مقاله‌نگاری بررسی شده‌اند.

روش

مطالعه حاضر یک بررسی مقطعی-توصیفی است. برای دستیابی به پژوهش‌های مربوط به اختلال‌های خلقی، در چهار بانک اطلاعات عرضه مقاله‌های پژوهشی شامل یک بانک ایرانی اطلاعات مقاله‌های عمومی علوم پزشکی (Iranmedex^{۲۰}) و یک بانک ایرانی اطلاعات اختصاصی بهداشت روان (IranPsych^{۲۱})، هم‌چنین دو بانک اطلاعاتی شناخته شده بین‌المللی (Medline و EMBASE) جستجو انجام شد. بانک IranPsych مقاله‌های ایرانی مرتبط با بهداشت روان که در مجله‌های خارجی منتشر شده و در بانک‌های ISI، Pubmed و PsycINFO نمایه شده را نیز در بر دارد.

روش جستجو در بانک‌های خارجی به این ترتیب بوده است که جستجو با کلیدواژه Iran و ترانویسی لاتین نام همه شهرهای دارای دانشگاه دولتی روزانه در کشور برگرفته از مطالعه مروری نظام‌مند اختلال‌های روانپزشکی در جمعیت بالغ ایرانی انجام شد (فرودیان و همکاران، زیر چاپ) و نتایج آن با نتیجه جستجوی به دست آمده از کلیدواژه‌های مربوط به اختلال‌های خلقی یادشده در زیر ترکیب شد. کلیه مراحل جستجو در دی ماه سال ۱۳۸۶ انجام گردید.

(exp mood disorders/ OR (mood adj disorder\$).tw.

OR exp affective disorders/ OR (affective adj disorder\$)

1- Saxena	2- Paraje
3- Sharan	4- Karam
5- Sadana	6- Scientometric
7- Falagas	8- Papastamataki
9- Bliziotis	10- Nelson
11- De la Hoz-Restrepo	12- Razzouk
13- Zorzetto	14- Dubugras
15- Gerolin	16- Mari
17- Figueira	18- Patel
19- Kim	20- www.iranmedex.com
21- http://iranpsych.tums.ac.ir	

شدند. پس از بررسی عناوین و خلاصه مقاله‌ها، ۹۷۳ مقاله دارای معیارهای مورد نظر تشخیص داده شدند.

جدول ۱- توزیع فراوانی مقاله‌های مربوط به اختلال‌های خلقی در ایران بر حسب موضوع، روش‌شناسی، طرح پژوهش، ملیت نشریه و زبان انتشار مقاله

فراوانی (%)	موضوع	زمینه‌های پژوهشی
۳۹ (۴/۰۲)	علوم پایه اعصاب	
۷۸ (۸/۰۴)	علوم روانشناختی	
۵۲۲ (۵۳/۸۲)	همه‌گیرشناسی	
۹۱ (۹/۳۸)	علامت‌شناسی، تشخیص و طبقه‌بندی	
۲۱۴ (۲۲/۰۶)	دارودرمانی، روان‌درمانی و سایر درمان‌ها	
۱۴ (۱/۴۴)	ارزیابی خدمات بهداشتی و ارزیابی استفاده از خدمات	
۱۲ (۱/۲۴)	سایر موارد	
۷۵۹ (۷۸/۴۱)	اختلال‌های افسردگی	موضوع پژوهش
۷۵ (۷/۷۵)	اختلال دوقطبی	
۳۶ (۳/۷۲)	خودکشی	
۹۸ (۱۰/۱۲)	سایر موارد	
۳۰۴ (۳۲/۴۸)	توصیفی	روش‌شناسی
۳۷۰ (۳۹/۵۳)	توصیفی-تحلیلی	
۲۶۲ (۲۷/۹۹)	تحلیلی	
۵۳۳ (۵۹/۷۸)	مقطعی	طرح پژوهش
۹۷ (۱۰/۴۹)	نیمه تجربی	
۵۸ (۶/۲۷)	مورد شاهدی	
۶۴ (۶/۹۲)	تجربی	
۴۹ (۵/۳۰)	کارآزمایی بالینی	
	تصادفی شده	
۳۸ (۴/۱۱)	اعتباریابی ابزار	
۲۸ (۳/۰۳)	مرور روایتی	
۲۱ (۲/۲۷)	گزارش موردی	
۸ (۰/۸۶)	هم‌گروهی	
۳ (۰/۳۱)	نظریه‌پردازی	
۲ (۰/۲۲)	مرور نظام‌مند و متاآنالیز	
۲ (۰/۲۲)	هزینه‌سنجی و مطالعات اقتصادی	
۲ (۰/۲۲)	سایر موارد	
۷۷۷ (۷۴/۷۹)	ایرانی	ملیت نشریه
۲۴۵ (۲۵/۲۱)	غیرایرانی	
۶۶۴ (۶۸/۲۴)	فارسی	زبان انتشار مقاله
۳۰۹ (۳۱/۷۶)	انگلیسی‌زبان ایرانی یا غیرایرانی	

- 1- major depressive episode
- 2- recurrent depressive disorder
- 3- manic episode
- 4- bipolar mood disorder
- 5- persistent mood disorders
- 6- dysthymia
- 7- cyclothymia
- 8- post-partum mood disorders
- 9- seasonal affective disorders
- 10- original
- 11- Statistical Package for Social Sciences

OR exp depression/ OR (depress\$ adj disorder\$.tw. OR exp bipolar disorder/ OR bipolar \$ adj I).tw. OR (bipolar\$ adj II).tw. OR exp mania/ OR mani\$ adj depress\$.tw. OR exp dysphoria/ OR exp mood/ OR dysphori\$ adj mani\$.tw. OR exp dysthymia/ OR (dysthym\$ adj disorder\$.tw. OR exp cyclothymia/ OR (rapid adj cycling).tw. OR (double adj depress\$.tw. OR exp antidepressant/ OR exp mood stabilizer)

در بانک‌های ایرانی جستجو با کلیدواژه‌های زیر انجام شد: کلیدواژه‌های فارسی شامل «خلق، عاطفه، افسردگی، افسرده، مانیا، مانیک، دیس‌تایمی، دوقطبی، ملال، دیس‌فوری، سرخوشی، شیدا، افسرده‌خو، سیکلو‌تایمی، (جنون ادواری)، تند چرخشی و دپرسیو» و کلیدواژه‌های انگلیسی شامل «mood، dysthymic amanic mania، depression، depressed، affect cyclo- و cyclothymia، dysphoria، bipolar، dysthymia، thymic» بودند.

مراد از اختلال‌های خلقی در این بررسی، انواع اختلال‌های خلقی، بر پایه آخرین چاپ طبقه‌بندی‌های ICD و DSM که شامل حمله افسردگی اساسی^۱، اختلال افسردگی تکرارشونده^۲، حمله مانیا^۳، اختلال خلقی دوقطبی^۴، اختلال‌های خلقی پایدار^۵، افسرده‌خویی^۶، خلق ادواری^۷، اختلال‌های خلقی پس از زایمان^۸ و نیز اختلال عاطفی فصلی^۹ بود. در این بررسی همه مقاله‌های مروری و مقاله‌های پژوهشی اصیل^{۱۰}، تجربی و آزمایشگاهی بر روی حیوانات بدون محدودیت زمانی نیز وارد شدند. بررسی‌هایی که بر روی موضوع خودکشی انجام شده بودند، در صورتی وارد گردیدند که پدیده خودکشی در ارتباط با یک اختلال خلقی مطرح شده و یا در متن پژوهش به نحوی ارزیابی اختلال‌های خلقی بر روی نمونه‌ها انجام شده بود.

ارزیابی مطالعات با بهره‌گیری از خلاصه مقاله‌ها انجام شد. استخراج داده‌ها توسط دو روانپزشک که درباره چگونگی ارزیابی، آموزش کافی دیده بودند، انجام گردید. به‌طور آزمایشی هر فرد ۲۰ مقاله را از نظر متغیرهای این طرح ارزیابی نموده و پایایی بین آزماینده ۹۵٪ به‌دست آمد. اطلاعات در فرمی که به همین منظور طراحی شده بود، ثبت و به کمک نرم‌افزار SPSS 13^{۱۱} تحلیل شدند.

یافته‌ها

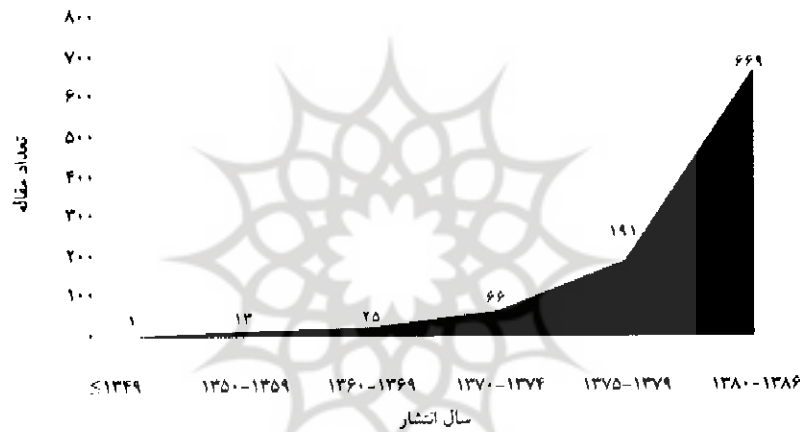
در مرحله نخست ۱۰۹۱ مقاله از پایگاه‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی و ۱۶۱۸ مقاله از بانک‌های اطلاعاتی داخلی بازرایی

می‌دهد، رشد مقاله‌های منتشرشده از سال ۱۳۷۰ آغاز گردیده و در دهه اخیر جهش بارزی در زمینه شمار بررسی‌های مرتبط با اختلال‌های خلقی در آنها دیده می‌شود. شمار بررسی‌های منتشرشده کنونی نسبت به سال ۱۳۷۶، ۶۳۵٪ افزایش داشته است. این روند افزایشی در زمینه پژوهش‌های همه‌گیرشناسی، مطالعات علوم پایه عصب‌شناختی و علامت‌شناسی، تشخیص و طبقه‌بندی بوده است. هم‌چنین داده‌ها گویای افزایش پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی و تحلیلی نسبت به بررسی‌های توصیفی صرف، می‌باشد (شکل ۲). بررسی روند گسترش پژوهش‌های مرتبط با اختلال‌های خلقی به تفکیک نوع اختلال مورد بررسی، نشان داد که روند رو به رشد پژوهش‌های منتشرشده در باره اختلال‌های افسردگی از سال ۱۳۶۹ آغاز شده و با جهش بارزی در دهه اخیر همراه بوده است؛

از مجموع ۹۷۳ مقاله دارای معیارهای ورود، اختلال‌های افسردگی در ۷۸/۴۱٪، اختلال‌های دوقطبی در ۷/۷۵٪ و خودکشی در ۴٪ مقاله‌ها به عنوان موضوع پژوهش^۱ انتخاب شده بود (جدول ۱).

حوزه پژوهشی همه‌گیرشناسی بیش از بقیه حوزه‌ها مورد توجه پژوهشگران بوده و پس از آن حوزه پژوهشی درمان قرار دارد. بررسی‌های انجام‌شده پیرامون خدمات بهداشتی^۲ و پژوهش‌های بهره‌مندی^۳ کمتر از ۱/۵٪ پژوهش‌ها را در بر می‌گرفته‌اند. توزیع فراوانی مقاله‌ها بر حسب موضوع، روش‌شناسی، طرح پژوهش، ملیت نشریه و زبان مقاله در جدول ۱ آمده است.

قدیمی‌ترین مقاله به چاپ رسیده در زمینه اختلال‌های خلقی در ایران به سال ۱۳۴۷ برمی‌گردد. شکل ۱ نشان

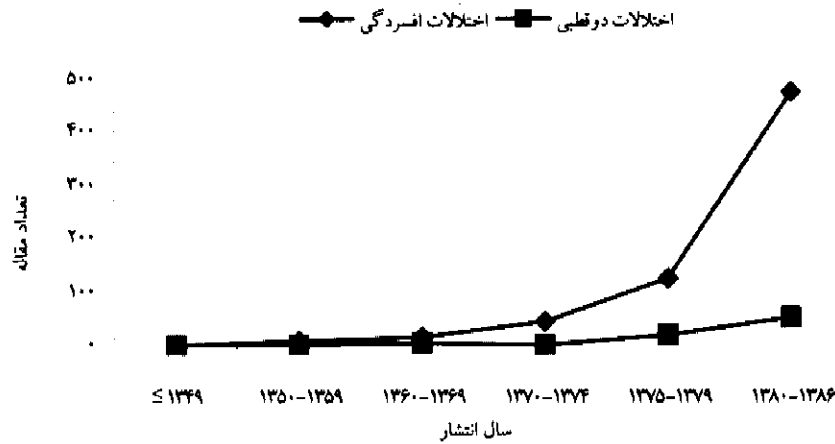
شکل ۱- روند تعداد مقاله‌های منتشرشده در زمینه اختلال‌های خلقی در ایران تا سال ۱۳۸۶

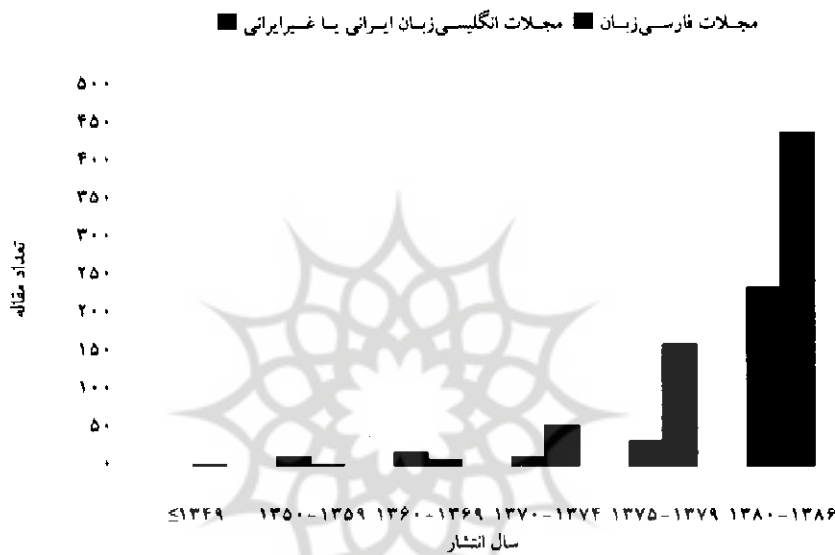
شکل ۲- روند انتشار مقاله‌های پژوهشی مربوط به اختلال‌های خلقی بر حسب روش‌شناسی پژوهش در ایران تا سال ۱۳۸۶

1- research topic
3- utilization study

2- health service research

شکل ۳- روند انتشار مقاله‌های مربوط به اختلال‌های خلقی در ایران به تفکیک دو دسته اصلی اختلال خلقی تا سال ۱۳۸۶

شکل ۴- روند انتشار مقاله‌های مرتبط با اختلال‌های خلقی در ایران به تفکیک نوع نشریه تا سال ۱۳۸۶

توجه پژوهشگران بوده است. روش شناسی ۳۲/۸٪ از مقاله‌ها، توصیفی، ۳۹/۵٪ توصیفی-تحلیلی و ۲۸٪ تحلیلی بوده است. طرح پژوهشی ۳۲/۸٪ از مقاله‌ها به صورت مقطعی بوده و انواع هم‌گروهی، نظریه‌پردازی، مرور نظام‌مند و اقتصادی هر کدام کمتر از ۱٪ را به خود اختصاص داده‌اند. نزدیک به دو سوم مقاله‌ها در مجله‌های ایرانی به چاپ رسیده‌اند.

این بررسی شمار مقاله‌های منتشر شده در زمینه اختلال‌های خلقی را در سال‌های اخیر رو به افزایش نشان داد. به نظر می‌رسد به دنبال کنترل بیماری‌های واگیر، گذار اپیدمیولوژیک و مطرح شدن بیماری‌های غیرواگیر، اختلال‌های روانی نیز مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. به موازات افزایش توجه به کلیه زمینه‌های بهداشت روان، پژوهش در این باره و موضوع اختلال‌های خلقی به‌عنوان یکی از اختلال‌های روانی شایع در جامعه نیز مورد توجه قرار

اما روند پژوهش‌های مربوط به اختلال‌های دوقطبی از سال ۱۳۷۴ آغاز گردیده و روند افزایشی آن در مقایسه با اختلال‌های افسردگی چشم‌گیر نیست (شکل ۳). هم‌چنین داده‌ها نشان می‌دهند که گسترش انتشار مقاله‌ها در نشریه‌های خارجی از سال ۱۳۷۹ رشد بارزی داشته است (شکل ۴)، اگرچه هنوز شمار مقاله‌های منتشر شده در مجلات داخلی نزدیک به دو برابر مقاله‌های مشابه در نشریه‌های خارجی است.

بحث

بررسی حاضر نشان داده است که اختلال‌های افسردگی در ۷۸/۴٪ اختلال‌های دوقطبی در ۷/۸٪ و خودکشی در ۴٪ مقاله‌ها به‌عنوان موضوع پژوهش انتخاب شده‌اند. حوزه پژوهشی همه‌گیرشناسی با ۵۳/۸٪ بیش از بقیه حوزه‌ها مورد

گرفته است. اگرچه هنوز در بسیاری از زمینه‌های پژوهشی مربوط به این اختلال‌ها خلاء‌های اطلاعاتی دیده می‌شود.

این بررسی نشان داد که در دهه اخیر مطالعات مربوط به اختلال‌های خلقی تا شش برابر افزایش یافته است. این یافته هم‌سو با گسترش پژوهش‌های پزشکی - زیست‌شناختی در نشریه‌های علمی - پژوهشی کشور است. رضائی‌قلعه و همکاران (۲۰۰۷) در فاصله سال‌های ۱۹۹۲ و ۲۰۰۲، رشدی برابر با ۷۳۳٪ را در مقاله‌های ایرانی نشان دادند. در مطالعه علم‌سنجی دیگری که به بررسی سه دهه پژوهش در زمینه اعتیاد در ایران در فاصله سال‌های ۱۹۷۳ تا ۲۰۰۲ پرداخته است، از اختلال‌های خلقی، به عنوان شایع‌ترین موضوع در پژوهش‌های بهداشت روان کشور پس از اعتیاد یاد شده است (رحیمی‌موقر و همکاران، ۱۳۸۴). هم‌چنین شریفی و همکاران (۲۰۰۸) در یک بررسی علم‌سنجی و بازبینی پژوهش‌های انجام‌شده در بانک Iranpsych در سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۸۱ نشان دادند که پژوهش بر روی اختلال‌های خلقی بیشترین سهم ۷/۹٪ از کل بررسی‌های انجام شده بر روی اختلال‌های روانی را به خود اختصاص داده‌اند.

اگرچه یافته‌های مربوط به بازبینی نظام‌مندی که بر روی شیوع اختلال‌های روانپزشکی در جمعیت بالای پانزده سال کشور هم‌زمان با بررسی حاضر انجام گردیده‌اند، تغییرات معنی‌داری را در طول زمان برای شیوع اختلال‌های روانی نشان نداده‌اند (فرهودیان و همکاران، ۲۰۰۸)، ولی تغییر نگرش برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و مسئولین اجرایی کشور، تغییر آگاهی و نگرش مردم به موضوع بهداشت روان و افزایش نیاز ابرازشده آنان می‌تواند سرمایه‌گذاری بیشتر در امر پژوهش بهداشت روان و از جمله اختلال‌های خلقی را در پی داشته باشد. پس از بررسی بار بیماری‌ها در ایران در سال ۲۰۰۲ و معرفی اختلال‌های روانی به‌عنوان دومین بیماری با بیشترین سال‌های از دست‌رفته عمر و با ناتوانی و معلولیت در هر دو جنس، و نیز معرفی افسردگی به‌عنوان نخستین بیماری با بار بالا در زنان (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۸۶)، توجه پژوهشگران و حمایت‌کنندگان مالی پژوهش، به بررسی جنبه‌های گوناگون این اختلال‌ها جلب شده است.

در طول سال‌های پس از انقلاب اسلامی هم‌زمان با انقلاب فرهنگی و تعطیلی موقت مراکز علمی - پژوهشی و پس از آن شروع جنگ ایران و عراق وقفه‌ای در همه زمینه‌های پژوهشی پدید آمد (حیبی و همکاران، ۲۰۰۶)، ولی در دهه اخیر هم‌زمان

با گسترش مراکز علمی و پژوهشی کشور، پژوهش در همه زمینه‌های مرتبط با سلامت افزایش یافته است. رحیمی‌موقر و همکاران (۱۳۸۴) در مقاله خود در خصوص روند سه دهه مقالات پژوهشی در زمینه اعتیاد ذکر کرده‌اند که «چنین شرایطی را در دهه ۱۹۶۰ تا دهه ۱۹۸۰ آمریکا می‌شد دید که فرصت‌های پژوهشی افزایش یافتند و موجب رشد سریع اطلاعات در دست برای بهبود سیاست‌گذاری‌ها شده و هم‌چنین موجبات افزایش دانش بشری در زمینه اعتیاد را فراهم کرده است».

پینکوس^۱، هندرسون^۲، بلک‌وود^۳ و دایال^۴ (۱۹۹۳) در بررسی مشابهی بر روی سیر زمانی پژوهش‌های دو مجله عمومی روانپزشکی در طی سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۹۰ کاهش مطالعات مربوط به گزارش موردی و نظریه‌پردازی را گزارش نمودند. درصد بررسی‌های انجام شده بر روی موضوع‌های گوناگون با تأکید بر بررسی‌های زیست‌شناختی به‌ویژه روانی - زیست‌شناختی افزایش یافته است. سیر فزاینده تدریجی مطالعات، از موضوع‌های عمومی به سمت تمرکز بر موضوع‌ها و بیماری‌های خاص بوده است. به‌نظر نویسندگان مقاله تغییرات دیده‌شده گویای تغییر سیاست‌های سردبیران، تغییر چشم‌داشت‌های ارزیابان مقاله‌ها و در دسترس بودن ابزارهای نوین پژوهشی در دهه‌های اخیر است (همان‌جا). هم‌چنین افزایش شمار نیروی انسانی متخصص در زمینه بهداشت روان از جمله متخصصان روانپزشکی از دیگر دلایل رشد بررسی‌های تحلیلی در ایران است. پاتل و کیم (۲۰۰۷) دریافتند که بین شمار روانپزشکان و تولید مقاله‌های پژوهشی منتشرشده در مجله‌های عمومی روانپزشکی در کشورها همبستگی وجود دارد.

بر پایه یافته‌های پژوهش حاضر، بیشترین حوزه مورد توجه مقاله‌ها، بررسی‌های همه‌گیرشناسی است که به بررسی شیوع اختلال‌های خلقی در جمعیت‌های مختلف و عوامل مرتبط با آن پرداخته است. مطالعات مداخله‌ای به‌ویژه پژوهش‌های مربوط به خدمات بهداشتی، مطالعات اقتصادی و مطالعات مروری نظام‌مند که می‌توانند پاسخگوی بسیاری از پرسش‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کشور باشند، محدود و در مواردی انگشت‌شمار است. با توجه به اهمیت بهداشت روان و از جمله اختلال‌های خلقی می‌توان به بهترین و مؤثرترین روش‌های ارابه خدمات سلامت برای هر جمعیتی دست یافت.

1- Pincus
3- Blackwood

2- Henderson
4- Dial

اگرچه در زمینه علوم پزشکی در ایران بررسی‌های هم‌گروهی^۱ بزرگی به راه افتاده است، ولی هنوز مطالعات هم‌گروهی بزرگی در زمینه اختلال‌های خلقی در ایران در دسترس نیست.

بخش چشم‌گیری از بررسی‌ها به اعتباریابی و هنجارسازی ابزارهای متنوع سنجش جنبه‌های مختلف مربوط به اختلال‌های خلقی پرداخته‌اند که می‌تواند سایر پژوهشگران را برای اندازه‌گیری شاخص‌های مورد توجه آنها یاری دهد. ولی هنوز خلأهایی در این زمینه وجود دارد و برای دست‌یابی به اطلاعات قابل مقایسه با مطالعات هم‌وزن در سایر کشورها باید تلاش بیشتری انجام شود.

متأسفانه تعداد مطالعات چندمرکزی در سطح کشور و نیز تعداد مطالعات چندکشوری با حمایت سازمان‌های بین‌المللی انگشت‌شمار بود. به نظر می‌رسد مشارکت گروهی و بررسی پرسش‌های پژوهشی در فرهنگ‌های گوناگون افزون بر پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع در سطح کشور، به سیاست‌گذاران بهداشتی ایران کمک خواهد کرد تا به جای این که واردکننده علم و فن آوری باشند، جزو تولیدکنندگان علم در جهان قرار گیرند. تماس‌های بین‌المللی و نشریک مساعی پژوهشگران زمینه‌ای را بسرای آسوسزش و پس‌ژوهش و دادوستدهای علمی فراهم خواهد ساخت.

در پایان باید به مطالعه‌ای که با حمایت سازمان جهانی بهداشت انجام شد و نتایج آن بیانگر شکاف ۱۰/۹۰ بین کشورهای با درآمد پایین و متوسط در مقایسه با کشورهای با درآمد بالا برای تولید علم در زمینه بهداشت روان بوده مجدداً اشاره کرد (ساکستا و همکاران، ۲۰۰۶) و بر اهمیت توجه به زیرساخت‌های لازم برای پژوهش و ظرفیت‌سازی برای انجام مطالعه و منتشر کردن و پخش اطلاعات پژوهشی به سایر پژوهشگران به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه مانند ایران تأکید کرد.

خوشبختانه بانک‌های اطلاعاتی عرضه‌کننده مقاله‌های علمی-پژوهشی در داخل کشور به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های لازم در امر پژوهش، گسترش مطلوبی پیدا کرده‌اند؛ به‌ویژه بانک اختصاصی بهداشت روان که از سال ۲۰۰۲ آغاز به کار کرده و امکان دسترسی آسان به پژوهش‌های منتشرشده بهداشت روان در سطح کشور را

از نظر موضوعی پژوهش‌های مرتبط با اختلال‌های افسردگی با روند تندی رو به افزایش است ولی اختلال‌های دوقطبی کمتر مورد توجه بوده‌اند. با وجود گسترش دانش بشری در زمینه‌های گوناگون علوم عصب پایه، ژنتیک و درمان‌های گوناگون در دسترس برای اختلال دوقطبی و در دسترس بودن منابع و ابزارهای پژوهشی در این زمینه، کمتر به آن پرداخته شده است. نادیده‌گرفتن این اختلال‌ها در بررسی‌های کلمنت^۲، سینگ^۳ و برنر^۴ (۲۰۰۳) گزارش شده است. آنان نشان دادند که شمار بررسی‌های انجام‌شده در زمینه اختلال‌های دوقطبی کمتر از اسکیزوفرنیا بود (۱ در برابر ۱/۳). حمایت مالی از کارآزمایی‌های بالینی بر روی اسکیزوفرنیا به نسبت ۷/۶ به ۱ بیشتر از اختلال‌های خلقی بود، در حالی که بیشترین بار بیماری‌های روانی به اختلال‌های خلقی اختصاص دارد (همان‌جا).

هم‌چنان که بیان شد بیش از ۳۰٪ مقاله‌های مربوط به اختلال‌های خلقی در نشریه‌های انگلیسی‌زبان نمایه‌شده در بانک‌های بین‌المللی به چاپ رسیده‌اند. این رقم بیشتر از میزان چاپ مقاله‌های روانپزشکی و روانشناسی (۱۹/۸٪) در نشریه‌های خارجی می‌باشد (شریفی و همکاران، ۱۳۸۲). روشن است که ارسال مقاله به نشریه‌های فارسی‌زبان بیشتر از نشریه‌های انگلیسی‌زبان است، ولی بررسی‌ها نیز نشان داده‌اند که مقاله‌های فرستاده‌شده از کشورهای رو به رشد شانس کمتری برای پذیرفته‌شدن دارند. پاتل و کیم (۲۰۰۷) با بازبینی پژوهش‌های اصیل منتشرشده در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ در شش نشریه عمومی روانپزشکی با شاخص اثرگذاری^۵ بالا، هم‌چنین با گردآوری مقاله‌های پذیرفته‌شده برای چاپ دریافتند که تنها ۳/۷٪ از مقاله‌های فرستاده‌شده برای چاپ از کشورهای با درآمد پایین و متوسط که بیش از ۸۰٪ از جمعیت جهان را در خود جای داده‌اند پذیرفته شده‌اند. هم‌چنین شکیا، سلماسیان، یوسفی نورایی و روحانی‌زادگان (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای، از تورش بنام تورش کشورهای رو به رشد^۶ به‌عنوان عامل تأثیرگذار برای تصمیم‌گیری در انتشار مقاله‌ها توسط سردبیران نشریه‌های خارجی نام برده‌اند.

هم‌زمان با افزایش شمار مقاله‌های پژوهشی مرتبط با اختلال‌های خلقی، با تغییر کیفی پژوهش‌ها و گسترش بررسی‌های تحلیلی در برابر بررسی‌های توصیفی صرف و افزایش مطالعات کارآزمایی بالینی تصادفی‌شده روبه‌رو بوده‌ایم.

(۱۳۸۵). روند پژوهش‌های انجام شده در زمینه اختلال‌های روانپزشکی در ایران. *فصلنامه اندیشه و رفتار*، سال دوازدهم، شماره ۴، ۳۲۷-۳۳۶.

فروغی، فیض‌ا...؛ خرازی، هادی (۱۳۸۴). وضعیت تولید اطلاعات علمی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، سال پنجم، شماره ۲، ۱۹۹-۱۹۴.

رادگودرزی، رضا؛ شریفی، ونداد؛ رحیمی‌موقر، آفرین؛ فرهودیان، علی؛ سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ محمدی، محمدرضا؛ منصوری، نغمه؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر (۱۳۸۵). روند سه دهه پژوهش بهداشت روان در ایران: ۱۳۸۱-۱۳۵۲. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، سال چهارم، شماره ۳، ۱-۱۴.

نوری، رسول؛ نوروزی، علیرضا؛ میرزائی، عباس (۱۳۸۵). تولیدات علمی پژوهشگران دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در پایگاه اطلاعاتی Web of Science از سال ۱۹۷۶ تا پایان سال ۲۰۰۶. *مجله مدیریت اطلاعات سلامت*، سال سوم، شماره ۲، ۸۲-۷۳.

وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی (۱۳۸۶). *مطالعه ملی بار بیماری‌ها و آسیب‌ها، بار عوامل خطر سلامت و امید زندگی توأم با سلامت در جمهوری اسلامی ایران برای سال ۱۳۸۲ در سطح ملی و برای شش استان*. معاونت سلامت وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی.

Aslani, J., Khedmat, H., Assari, S., Khoddami-Vishte, H. R., Alaeddini, F., & Einollahi, B. (2007). Transplantation research in Iran: A bibliometric study. *Transplantation Proceedings*, 39, 788-789.

Clement, S., Singh, S. P., & Burns, T. (2003). Status of bipolar disorder research. Bibliometric study. *British Journal of Psychiatry*, 182, 148-152.

Falagas, M. E., Papastamataki, P. A., & Bliziotis, I. A. (2006). A bibliometric analysis of research productivity in parasitology by different world regions during a 9-year period. *BMC Infectious Diseases*, 6, 56-61.

Farhoudian, A., Amini, H., & Sharifi, V. (2008). Systematic review of psychiatric disorders among Iranian adult general population. *Iranian Journal of Psychiatry*, 2, 137-149.

Figueira, I., da Luz, M., Braga, R. J., Cabizuca, M., Coutinho, E., & Mendlowicz, M. V. (2007). The increasing internationalization of mainstream posttraumatic stress disorder research: A bibliometric study. *Journal of Traumatic Stress*, 20, 89-95.

Habibi, G., Rashidi, A., & Feldman, M. D. (2006). Emerging concerns about Iran's scientific and medical future. *Lancet*, 368, 985.

Nelson, A. G., & De la Hoz-Restrepo, F. (2006). Scientific production in health science in Colombia, 1993-2003. *Revista de Saúde Pública*, 8, 25-37.

فراهم نموده است. با این حال، هنوز محدودیت‌هایی که مهم‌ترین آن به‌روزنشدن به‌هنگام پژوهش‌های منتشر شده است، وجود دارد.

به‌طور کلی بررسی حاضر نشان داد که شمار پژوهش‌های انجام‌شده بر روی اختلال‌های خلقی چشم‌گیر بوده و در سال‌های اخیر روند رو به رشدی داشته است، اگرچه هنوز کاستی‌هایی در زمینه ارزیابی روش‌های درمانی و وضعیت بهره‌گیری از خدمات بهداشتی وجود دارد.

سپاسگزاری

از سرکار خانم دکتر آفرین رحیمی‌موقر که با در اختیار گذاشتن تجربیات ارزشمند خود در زمینه بررسی‌های علم‌سنجی، نویسندگان مقاله را یاری کردند، قدردانی می‌شود.

منابع

رضائی‌قله، نصراله؛ میربلوکی، محمدرضا؛ عزیزی، فریدون (۱۳۸۵). بررسی روند تغییرات کمی مقاله‌های مربوط به دیابت در فاصله سال‌های ۱۹۹۲ و ۲۰۰۲. *کمیود تحقیقات در کشورهای در حال توسعه. مجله پژوهش در پزشکی*، سال سی‌ام، شماره ۴، ۳۲۷-۳۲۲.

رحیمی‌موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدرضا؛ فرهودیان، علی؛ سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ رادگودرزی، رضا؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر؛ منصوری، نغمه (۱۳۸۴). بررسی سه دهه مقاله‌های پژوهشی کشور در زمینه اعتیاد. *مجله پژوهشی حکیم*، سال هشتم، شماره ۴، ۴۴-۳۷.

رحیمی‌موقر، آفرین؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر؛ محمدی، محمدرضا؛ سهیمی‌ایزدیان، الهه (۱۳۸۳). پژوهش کتاب‌سنجی نشریات علمی بهداشت روان ایران. *فصلنامه اندیشه و رفتار*، سال دهم، شماره ۱ و ۲، ۳۶-۲۸.

سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ رادگودرزی، رضا؛ رحیمی‌موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدرضا؛ فرهودیان، علی؛ منصوری، نغمه؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر (۱۳۸۴). بررسی و تحلیل سه دهه پژوهش‌های بهداشت روان در بیماری‌ها و مسائل طبی. *مجله دانشکده پزشکی*، سال شصت و سوم، شماره ۱۰، ۸۵۰-۸۴۱.

سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ رحیمی‌موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدرضا؛ رادگودرزی، رضا؛ فرهودیان، علی؛ منصوری، نغمه؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر (۱۳۸۵). بررسی و تحلیل سه دهه مقاله‌های پژوهشی منتشر شده در زمینه بهداشت روان زنان ایرانی. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال پنجم، شماره ۲۱، ۱۸۴-۱۶۵.

شریفی، ونداد؛ رحیمی‌موقر، آفرین؛ محمدی، محمدرضا؛ رادگودرزی، رضا؛ سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ فرهودیان، علی؛ منصوری، نغمه؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر (۱۳۸۲). سه دهه پژوهش‌های بهداشت روان کشور: یک بررسی علم‌سنجی. *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*، سال پنجم، شماره ۳، ۱۵-۱.

فرهودیان، علی؛ رادگودرزی، رضا؛ رحیمی‌موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدرضا؛ سهیمی‌ایزدیان، الهه؛ منصوری، نغمه؛ نجاتی‌صفا، علی اکبر

- Patel, V., & Kim, Y. R. (2007). Contribution of low- and middle-income countries to research published in leading general psychiatry journals, 2002-2004. *British Journal of Psychiatry*, 190, 77-78.
- Pincus, H. A., Henderson, B., Blackwood, D., & Dial, T. (1993). Trends in research in two general psychiatric journals in 1969-1990: Research on research. *American Journal of Psychiatry*, 150, 135-142.
- Radmard, A. R., Khademi, H., Azarmina, P., Sadat-Safavi, M., Nouraei, M., Kolahdouzan, S. (2005). Iran's biomedical sciences' research output in 2003: A bibliographic analysis of Medline and Excerpta Medica databases. *Archives of Iranian Medicine*, 8, 180-183.
- Razzouk, D., Zorzetto, R., Dubugras, M. T., Gerolin, J., & Mari, J. (2006). Mental health and psychiatry research in Brazil: Scientific production from 1999 to 2003. *Revista de Saúde Pública*, 40, 93-100.
- Rezaei-Ghaleh, N., & Azizi, F. (2007). The impact factor-based quality assessment of biomedical research institutes in Iran: Effect of impact factor normalization by subject. *Archives of Iranian Medicine*, 10, 182-189.
- Saxena, S., Paraje, G., Sharan, P., Karam, G., & Sadana, R. (2006). The 10/90 divide in mental health research: Trends over a 10-year period. *British Journal of Psychiatry*, 188, 81-82.
- Shakiba, B., Salmasian, H., Yousefi-Nooraie, R., & Rohanizadegan, M. (2008). Factors influencing editors' decision on acceptance or rejection of manuscripts: The authors' perspective. *Archives of Iranian Medicine*, 11, 226-257.
- Sharifi, V., Rahimi-Movaghar, A., Mohammadi, M. R., Goodarzi, R. R., Izadian, E. S., & Farhoudian, A. (2008). Analysis of mental health research in the Islamic Republic of Iran over 3 decades: A scientometric study. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 14, 1060-1069.
- World Health Organization. (2004). Galvanizing mental health research in low- and middle- income countries: The role of scientific-journals. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 389-392.